

5 Antriniai predikatyvai

Axel Holvoet, Aurelija Tamulionienė

5.1. Ižanginės pastabos

Antriniais predikatyvais čia vadinsime tradicinėje gramatikoje vadinamus „tarininius pažyminius“¹. Pats predikatyvo terminas apima platesnę sintaksinę klasę, į kurią įeina ir jungties konstrukcijose vartojama „tarinio vardinė dalis“, pvz., būdvardis *linksmas* (1) sakinyje:

(1) *Jonas yra linksmas.*

Sakinyje (1) predikatyvas kartu su jungtimi išreiškia pagrindinę sakinio predikaciją. Galima teigti, kad jungtis padeda iš predikato padaryti sakinį: junginyje *linksmas žmogus* žemesniu sintaksiniu lygmeniu išreikštas predikatas iškeliamas į sakinio pagrindinio predikato rangą ir įgyja sakiniui būdingus nuosakos, laiko ir pan. požymius.

Būna atvejų, kai predikatinis žodis neišreiškia pagrindinės sakinio predikacijos, bet vis dėlto nėra nuleistas į vardažodinio junginio lygmenį. Tarsime, kad tokiais atvejais predikatinis žodis sakinio lygmeniu išreiškia papildomą predikaciją. Toks pavyzdys būtų (2):

(2) *Jonas iš pobūvio grįžo linksmas.*

¹ Lietuvių kalbotyroje tarininis (predikatinis) pažymynys kaip atskira sakinio dalis išskirta pastaraisiais dešimtmečiais. Pirmą kartą tarininio (predikatinio) pažyminio specifika pabrėžta Jono Balkevičiaus sintaksėje (Balkevičius 1963: 120–124). Išsamiau savarankiško veiksmažodžio su būdvardiškuoju žodžiu junginius yra aprašiusi Adelė Valeckienė (žr. Valeckienė 1967: 97–116). Remdamasi latvių ir vokiečių kalbų gramatikomis ji įrodinėja, kad veiksmažodžio forma sudaro paprastąjį tarinį, o būdvardiškasis žodis – antrininkę sakinio dalį, kurią siūlo pavadinti predikatyviniu pažyminiu. Naujesniuose lietuvių kalbos sintaksės tyrimuose tarininis (predikatinis) pažymynys aptariamas kaip atskira sakinio dalis (žr. Ulvydas, red. 1976: 437–454; Sirtautas, Gren-da 1988: 9–92; Ambrazas, red., 1996: 490; Morkūnas, par., 1999: 629). Vitas Labutis savo sintaksėje to būdvardiškojo žodžio, susieto su savarankišku veiksmažodžiu yra nelinkęs įtraukti nei į sudėtinį (sudurtinį) tarinį, nei visai jo išmesti į antrininkes sakinio dalis. Tokį būdvardiškąjį žodį jis siūlo laikyti antruoju, papildomu tariniu (plg. Labutis 2002: 248–252).

„Antrinio predikatyvo“ terminas ir atspindi būtent tai, kad predikatinis žodis išreiškia papildomą predikaciją². Antriniai predikatyvai nuo jungties predikatyvų skiriasi dar ir tuo, kad tam tikrą požymį jie gali priskirti ne tik sakinio veiksmiui, bet ir kitas sintaksines pozicijas užimantiems vardažodžiams:

(3) *Vakar mačiau Joną linksmą.*

Dažniausiai antriniai predikatyvai semantiškai yra susiję su tiesioginiais papildiniais (apie tai toliau). Pagal tai, ar predikatyvas semantiškai yra susijęs su veiksmiu ar su papildiniu, galima skirti veiksnio ir papildinio predikatyvus.

Antriniai predikatyvai gali būti dviejų rūšių. (2) ir (3) sakiniuose pavartoti predikatyvai *linksmas*, *linksma* yra visiškai fakultatyvūs, jie nėra reikalaujami pagrindinio predikatinio veiksmožodžio – *grįžo*, *mačiau*. Tokie predikatyvai buvo pavadinti *laisvaisiais predikatyvais*³. Tarptautinėje terminijoje tokiems predikatyvams vadinti pastaruoju metu vartojamas *depiktyvo* terminas (*depictive predicate*).

Tačiau esama ir tokių antrinių predikatyvų, kurie pagrindinio veiksmožodžio yra reikalaujami⁴. Tą rodo (4) pavyzdys:

(4) *Teismas jį pripažino kaltu (kaltą).*

Šį sakinį galima perfrazuoti taip: „Teismas pripažino, kad jis kaltas“. Iš to matyti, kad predikatyvas *kaltu* reiškia antrinę predikaci-

² Van der Auwera ir Malčukov (2005) lygindami jungties predikatyvus, antrinius predikatyvus ir daiktavardžius modifikuojančius predikacinius būdvardžius nustato šių predikacinių žodžių skirstymą pagal binarinius požymius: jungties predikatyvai (*Jonas yra linksmas*), skirtingai nei antriniai predikatyvai ir daiktavardžių modifikatoriai, išreiškia sakinio pagrindinę predikaciją. Daiktavardžių modifikatoriai (*linksmas žmogus*), skirtingai nei jungties predikatyvai ir antriniai predikatyvai, išreiškia predikaciją daiktavardinio jungtinio lygmeniu. Taigi antriniai predikatyvai pagal abu kriterijus apibrėžiami neigiamai: jie nereiškia nei pagrindinės predikacijos, nei į daiktavardinio jungtinio lygmenį nuleistos predikacijos.

³ Žr. Holvoet (2003a).

⁴ Tariniams pažyminiams skirtuose *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikos* skyriuose (Ambrasas, red., 1994: 490–491, 627) aptariami tik laisvieji predikatyvai. Kad ir būtinieji predikatyvai laikomi „tariniais pažyminiais“, matyti iš sakinio modeliams skirtų skyrių, žr. ypač Ambrasas, red. (1994: 589, 603–604). Iš to galima spręsti, kad būtinieji ir laisvieji antriniai predikatyvai tradicinėje gramatikoje neskiriami.

ją, kuri sudaro pagrindinės predikacijos argumentą. Paprastai tokios semantinės struktūros, kai viena predikacija yra kitos predikacijos argumentas (tokiais atvejais kalbama apie „propozicinius argumentus“), reiškiamos sintaksinėmis struktūromis su šalutiniais sakiniais. Iš tiesų, kai kurių tyrėjų požiūriu, struktūra *jį kaltą* (4) sakinyje ir yra tam tikras redukuotas sakinyvis, bet apie tai kalbėsime toliau. Kol kas pastebėsime, kad (3) ir (4) sakinių struktūra yra tam tikrais požiūriais panaši. Todėl norėdami atsakyti į klausimą, ar šie sakiniai yra vientisiniai, ar sudėtiniai, turėtume ieškoti vienodo sprendimo abiem atvejais. Tačiau vienu atveju predikatyvas yra reikalaujamas, o kitu ne, todėl skirtingai apibrėšime jų sintaksinį ryšį su veiksmažodžiu: vienu atveju (3) jis yra modifikatorius, kitu (4) jis yra valdinyvis. Tokius predikatyvus kaip (4) sakinyje vadinsime *būtinaisiais*. Kitas pastaruoju metu tarptautinėje terminijoje vis plačiau vartojamas terminas yra *komplementatyvas* (*complementative predicate*). Šis terminas pabrėžia, kad pagal sintaksinį ryšį būtinasis predikatyvas yra papildinys (*complement*), taigi veiksmažodžio reikalaujamas.

Pagal sintaksinio ryšio kriterijų (valdymas : modifikavimas) tokie jungties predikatyvai kaip (1) sakinyje priklauso valdomiems, taigi būtiniesiems predikatyvams. Sprendimas su jungtimi *būti* vartojamus predikatyvus laikyti valdomais buvo motyvuotas 3.5 skyriuje. Jungties predikatyvai visada priskiria požymį veiksmui, taigi abu šiuos skirstymo kriterijus kartu paėmus jungties predikatyvus galima vadinti būtinaisiais veiksnio predikatyvais. Atkreipkime dėmesį, kad ne tik jungties predikatyvai yra būtinieji veiksnio predikatyvai. Yra ir antrinių būtinųjų veiksnio predikatyvų, plg.:

(5) *Jonas apsimetė linksmas.*

Šiame sakinyje pavartotą predikatyvą reikia laikyti antriniu predikatyvu. Mat šiuo atveju predikatyvas išreiškia antrinę predikaciją, kuri sudaro pagrindinės predikacijos argumentą⁵:

⁵ *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* veiksmažodis *apsimesti* vadinamas negrynąja jungtimi (Ambrazas, red., 1994: 508); tai reiškia, kad būdvardis tokiaime sakinyje kaip (5) laikomas vardine tarinio dalimi. Bet negrynosios jungties sąvoka yra prieštaringa. Teigiama, kad jungtis

(6) *Jonas apsimetė, kad yra linksmas.*

Iš šios apžvalgos matyti, kad predikatyvus galima skirstyti pagal tris kriterijus: (i) pirminiai : antriniai – pagal predikacijos pobūdį (pagrindinė : papildoma), (ii) būtinieji : laisvieji – pagal sintaksinio ryšio pobūdį (valdymas : modifikavimas), (iii) veiksnio : papildinio predikatyvai – pagal apibūdinamą sakinio dalį. Dėl akivaizdžių priežasčių pirminiai (jungties) predikatyvai visada yra būtini: be pagrindinės predikacijos sakinio nebelineka. Toliau aptarsime tik antrinius predikatyvus. Jų skirstymą pagal abu pateiktus kriterijus čia dar kartą pavaizduosime lentelėje:

1 lentelė. Antrinių predikatyvų tipai

	būtinieji predikatyvai	laisvieji predikatyvai
veiksnio predikatyvai	<i>apsimetė linksmas</i>	<i>grįžo linksmas</i>
papildinio predikatyvai	<i>padarė jį linksmą</i>	<i>sutikau jį linksmą</i>

Po šios apžvalgos derėtų dar atsakyti į klausimą: kas apskritai yra predikatyvas? Akivaizdu, kad šis terminas yra susijęs su predikato terminu. Predikatai gali būti reiškiami įvairiausiais sakinio struktūros lygmenimis: sakinio (*Saulė šviečia*), daiktavardinio junginio (*graži saulė*) ir pan. Visuotinai pripažįstama, kad aukščiausiu – sakinio – lygmeniu predikatai būna reiškiami veiksmažodžiais. Taip pat jie gali būti reikšti ir vardažodžiais. Predikaciją reikšti labiausiai būdinga ypatingiems vardažodžiams – būdvardžiams, – tačiau predikatinės savybės galima priskirti ir daugeliui daiktavardžių, bent jau tiems, kurie žymi tam tikrų požymių pagrindu skiriamas esybių kategorijas (*namas, gyvūnas, žmogus, mokytojas...*; tikrinių vardų, tokių kaip *Jonas, Lietuva...*, šiai kategorijai iš principo nepriskirsime). Predikatiniai vardažodžiai sintaksinės priklausos

būti neturi leksinės reikšmės ir tėra „tam tikras laiko ir modalumo rodiklis“ (ten pat: 479). Būtent tuo ir remiamas atsisakymas pripažinti jungties predikatyvą atskira sakinio dalimi. Tokia interpretacija atrodo priimtina jungties *būti* atveju, bet vargu ar galima ją taikyti tokiems veiksmažodžiams kaip *atrodyti, apsimesti*. Nejaugi šie veiksmažodžiai neturi leksinės reikšmės? Nejaugi jie yra „laiko ir modalumo rodikliai“? Plg. 3 skyrių, 12 išnašą.

mybės ryšiu gali būti siejami su daiktavardžiais ir eiti jų modifikatoriais (*gražus namas*), bet jie gali būti priklausomi ir nuo veiksmažodžių. Pastaroji priklausomybė vienais atvejais lemia to, kad vardažodis savarankiškai negali sudaryti sakinio pagrindo ir jam reikia veiksmažodžio kaip gramatinės atramos – tokiais atvejais galima kalbėti apie jungtį; kitais atvejais vardažodžio paskirtis šalia veiksmažodžiu reiškiamos pagrindinės predikacijos reikšti anterinę predikaciją. Taigi predikatyvas yra predikatiškai vartojamas, bet sintaksiškai nuo veiksmažodžio priklausomas vardažodis. Ši priklausomybė nuo veiksmažodžio gali pasireikšti dviem būdais: kaip modifikavimas arba kaip valdymas. Pagal šį kriterijų ir skiriamai laisvieji ir būtinieji predikatyvai.

5.2. Laisvieji predikatyvai

Laisvieji predikatyvai buvo aptarti ankstesniame straipsnyje (Holvoet 2003a). Svarbiausia jo išvada yra ta, kad laisvieji predikatyvai yra giminiški aplinkybėms: jais taip pat reiškiamą papildoma predikacija. Šią giminystę lengviausia pastebėti tada, kai vienos kalbos laisvąjį predikatyvą atitinka kitos kalbos prievaismis:

- (7) *Nudažėme duris žaliai.*
 (8) *latv. Nokrāsījām durvis zaļas.*

Bet ir toje pačioje kalboje kartais vartojami abu raiškos būdai:

- (9) *Automobilis važiavo atbulas / atbulai.*

Šis ribos neryškumas turi savo priežastį. Seniai buvo pastebėta, kad ir aplinkybės (prieveiksmiai) dažnai reiškia ne pačiam įvykiui, o jo dalyviams priskiriamus požymius (jos gali būti orientuotos į įvykį (*event-oriented*) arba į įvykio dalyvį (*participant-oriented*), plg. Himmelmann, Schultze-Berndt 2005: 7, su literatūra). Dažniausiai galima lengvai nustatyti, ar antrinio predikato reiškiamas požymis priskiriamas pačiam pagrindiniam predikatui, ar jo argumentui; pvz., aišku, kad (10) sakinyje požymis priskiriamas veiksmui (bėgimui), o (11) sakinyje – veikėjui:

- (10) *Berņiukas bėgiojo greitai.*
 (11) *Berņiukas bėgiojo linskmas.*

Tačiau ne visada šis skirtumas yra toks ryškus. Ar *važiuoti atbulam* (*važiuoti atbulai*) yra važiavimo būdas, ar čia apibūdinama automobilio padėtis, taigi būtent subjektui priskiriamas šis požymis? Reikia pripažinti, kad kai kuriuos antrinius predikatus sunku viena-reiškimiškai susieti arba su vardažodžiu (veiksniu arba papildiniu), arba su pačiu pagrindiniu predikatu. Nenuostabu, kad jie gali būti reiškiami arba aplinkybėmis, arba antriniais predikatyvais, arba vienoje kalboje vienaip, kitoje kitaip. Kiti atvejai yra aiškesni. Tikimybė, kad kokioje nors morfologiškai būdvardžius nuorieveiksmių skiriančioje kalboje (3) sakinio atitikmenyje bus vartojamasrieveiksmis, nėra tokia didelė⁶. Tais atvejais, kai galima aiškiai pasakyti, ar požymis priskiriamas predikatui, ar vardažodžiui, aiškiai skiriasi ir konstrukcijų su aplinkybe (rieveiksmiu) ir antriniu predikatyvu (būdvardžiu) reikšmės, plg.

- (12) *Jis ėjo tiesus kaip žvakė.*
 (13) *Jis ėjo tiesiai į smuklę.*

Su šia sakinių pora galima palyginti (9) sakinį, kai tarprieveiksmio ir būdvardžio reikšmės skirtumo beveik nėra.

Taigi galima teigti, kad tarp prototipiškų aplinkybių ir prototipiškų antrinių predikatyvų semantinis skirtumas yra. Tarpiniai atvejai dar nereiškia, kad semantiškai skirti šias dvi kategorijas būtų neprasminga. Nors semantiniai prototipai padeda suprasti, kodėl abi kategorijos egzistuoja ir kodėl jos iš principo skiriamos, tačiau jie nepateikia aiškaus kriterijaus, leidžiančio konkrečiu atveju atskirti antrinį predikatyvą nuo aplinkybės. Šiuo požiūriu įdomūs tokie atvejai kaip būdvardis *aukštieľninkas*: būdvardis turėtų priskirti požymį vardažodžiui, tačiau negalima pasakyti **aukštieľnin-*

⁶ Žinoma, tokie nukrypimai nuo dėsningos raiškos visada yra įmanomi, ypač poetinėje kalboje; net tipinės adverbialinės reikšmės gali būti išreiškiamos antriniais predikatyvais. Pvz., sen. graik. (*Moūsai ennychiai steichon* (Hesiodas, *Teogonija* 10) '(Muzos) žengė naktį (paraidžiui: 'naktinės)'), kai net paprastai laiko aplinkybės reiškiamas požymis (*nyktōr* 'naktį') tarsi priskiriamas vardažodžiui.

kas žmogus; šis būdvardis įgyja prasmę tik tokiuose junginiuose kaip *gulėti, kristi aukštiekninkam*. Tokia glaudi sąsaja su veiksmažodžiu skatintų mus šį žodį laikyti aplinkybe (ta pati reikšmė daugelyje kalbų reiškia prieveiksmiu, plg. lenk. *upaść na wznak*, rus. *upast' navznič'* ir pan.), jeigu *aukštiekninkas* nebūtų būdvardis.

Pagal sintaksinius ryšius laisvųjų predikatyvų neįmanoma skirti nuo aplinkybių: abu yra veiksmažodžio modifikatoriai⁷. Blika pripažinti, kad aplinkybių ir laisvųjų predikatyvų skirtumas yra ne sintaksinis, o kategorinis ir morfosintaksinis: laisvaisiais predikatyvais prasminga vadinti tik nuo veiksmažodžio priklausomus predikatinis vardažodžius, kuriems priskiriami linksniai ir kurie iš principo gali būti valdomi jungties *būti*.

Pagal šį apibrėžimą antriniams predikatyvams nepriskirsime prielinksninio junginio *be kepurės* (14) sakinyje:

(14) *Mačiau vakar Joną be kepurės.*

Teigti, kad *be kepurės* šiame sakinyje yra antrinis predikatyvas, nėra morfosintaksinio pagrindo. Nėra ir pagrindo laikyti šio junginio jungties valdiniu konstrukcijoje su veiksmažodžiu *būti*:

(15) *Jonas buvo be kepurės.*

Tokiais atvejais prielinksninių junginių siūlome laikyti ne predikatyvu, o būtinuoju modifikatoriumi arba būtinąja aplinkybe (žr. 3.4). Predikatą reikėtų iš tikrųjų formuluoti kaip „būti be“, jį išreiškia

⁷ Šis požiūris skiriasi nuo tradicinio, pvz., *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* (Ambrazas, red., 1994: 490) išdėstyto, kai „tarininiai pažyminiai“ laikomi susijusiais dvilypiu sintaksiniu ryšiu – šliejami prie veiksmažodžio ir derinami su veiksmiu arba papildiniu. Į tokio sprendimo logišką prieštaringumą buvo atkreiptas dėmesys anksčiau, plg. 1 skyrių, 27 išnašą. Kad ir aplinkybės, ir tarininiai pažyminiai yra priklausomi nuo veiksmažodžio, pripažįsta ir tradicinė gramatika. Tokio apibūdinimo užtenka, kad būtų nustatyta tarininis pažyminių pozicija sakinio sintaksinės priklausomybės struktūroje. Teiginys, jog tarininiai pažyminiai papildomai priklausomi dar nuo kito žodžio, nėra sintaksiniu požiūriu reikalingas: jis remiamas tik derinimu, kuris, kaip buvo parodyta 1-ame skyriuje, pats savaime nėra sintaksinis ryšys ir nebūtinai rodo sintaksinį ryšį. Be to, šį teiginį lengva plėtoti *ad absurdum*: jeigu ir derinimas ir jo nebūvimas („šliejimas“) pripažįstami sintaksinio ryšio tipais, tai sakinyje (9) prieveiksmį *atbulai* galima laikyti šliejamu prie veiksmio panašiai, kaip būdvardis yra su juo derinamas; tuomet išeis, kad abiem atvejais sintaksinis ryšys bus „dvilypis“.

ne veiksmožodis, o prielinksnis *be*. (15) sakinyje junginys *be kepurės* laikomas būtinuoju modifikatoriumi todėl, kad jis išreiškia pagrindinę sakinio predikaciją; kadangi (14) sakinyje jis išreiškia antrinę predikaciją, jį čia laikome eiliniu modifikatoriumi. Nesant morfosintaksinių požymių, kurie mus verstų jį laikyti predikatyvu (kaip būdvardžių atveju), vienintelis argumentas, kuris mus verstų jį laikyti ne aplinkybe, o laisvuju predikatyvu, galėtų būti semantinė sąsaja su papildiniu *Joną*.

Iš tikrųjų tokiam sakinyje su laisvuju papildinio predikatyvu kaip (3) aiškiai matyti predikatyvo semantinė sąsaja su papildiniu, šią sąsają padeda atpažinti derinimas. Būtų net galima išskelti teiginį, kad ši sąsaja su papildiniu ir yra antrinio predikatyvo (lyginant šį su aplinkybe) skiriamasis bruožas, net jeigu nėra derinimo, kuris tik padeda šią sąsają atsekti. Toks požiūris reikštų, kad semantinė sąsaja (predikatinis santykis) su papildiniu aplinkybėms nėra būdinga. Bet tokia prielaida yra nepagrįsta, plg.:

(16) *Gyvatė pasmaugė jį negyvai.*

Skirti „gyvą“ ir „negyvą“ smaugimo būdą būtų, žinoma, neįmanoma, prieveiksmis žymi tik veiksmo sukeltą aukos būklę. Taigi požymis priskiriamas ne pačiam predikatui, o būtent papildiniui. Kodėl čia vartojamas ne būdvardis, o prieveiksmis, paaiškėja eksperimentiniu būdu analogiškame sakinyje pavartojus būdvardį:

(17) **Gyvatė pasmaugė jį negyvą.*

Toks sakinytis reikštų, kad buvo smaugiamas numirėlis, todėl šis sakinytis ir būtų keistas – dėl nekalbinių priežausčių. Ši paralelė padeda suvokti ir tai, kodėl (7) sakinyje vartojamas prieveiksmis, o ne būdvardis, kaip latvių ir daugelyje kitų kalbų. Lietuvių kalba paprastai nevartoja antrinio predikatyvo, jeigu apibūdinama objekto būklė atsiranda kaip veiksmo rezultatas. (7) sakinyje prieveiksmis *žaliai* taip pat žymi durų savybę (spalvą), ne dažymo būdą, bet ši spalva atsiranda tik nudažius. Būtų galima pagrįstai teigti, kad prieveiksmių vartojimas tokiais atvejais yra motyvuotas: jeigu įvardijamas požymis atsiranda tik kaip veiksmo rezultatas, tai galima teigti, kad jis neegzistuoja nepriklausomai nuo šio

veiksmo, slypi kaip potencija pačiame veiksmo; ta prasme jis gali būti suvokiamas kaip veiksmo požymis. Tokiam aiškinimui galima pritarti, bet pagal tą patį principą reikėtų tikėtisrieveiksmių vietoje būdvardžių konstrukcijoje *kristi aukštiekninkam, parversti aukštiekninką*. Lietuvių kalba naudojami būdvardžių irrieveiksmių priešprieša diferencijuodama esyvinius (*paliko duris atdaras*) ir transliatyvinius⁸ (*nudažė duris žaliai*) antrinius predikatus, bet transliatyviniai yra tik sąlygiškai artimesni pagrindiniam predikatui, o daugelis kalbų ir vienus, ir antrus išreiškia antriniais predikatyvais. Bendrai galima konstatuoti, kad prototipiškai aplinkybės yra semantiškai artimesnės pagrindiniam predikatui, o antriniai predikatyvai – jų argumentams (veiksniams ir papildiniams), bet ir aplinkybių reiškiami požymiai kartais būna artimiau susiję su var-

⁸ Šie terminai perimami iš Granneso (1986) straipsnio; finougristikoje jie žymi specialias finų kalbų linksnių formas. Literatūroje vartojami ir kiti pavadinimai šiems predikatų tipams žymėti. Reikia atkreipti dėmesį, kad šis skyrimas yra nepriklausomas nuo sintaksinio antrinio predikatyvo tipo. Esviniai gali būti ir laisvieji predikatyvai (*sėdėjo liūdnas*), ir būtinieji predikatyvai (*atrodė liūdnas*); taip pat transliatyviniai gali būti ir laisvieji predikatyvai (*pripylė taurę sklidiną*), ir būtinieji predikatyvai (*padarė gyvenimą gražesnį*). Tik lietuvių kalboje transliatyviniai laisvieji predikatyvai yra reti – yra tik keli pavyzdžiai: *parversti aukštiekninką, pripilti sklidiną*. Kaimyninės slavų kalbos (lenkų, rusų...) išvis jų neturi. Lietuvių kalba šiuo požūriu skiriasi nuo latvių kalbos ir yra artimesnė kaimyninėms slavų kalboms (lenkų, rusų...), kurios transliatyvinių antrinių predikatyvų išvis neturi. Latvių kalbos transliatyvinius antrinius predikatyvus (*noģērbās plīks*, paraidziui ‘nusirengė plīkas’) lietuvių kalboje dažniausiai atitinka iš būdvardžių padarytirieveiksmiai (*nusirengė plikai*), o slavų kalbose – ypatingi iš prielinksnių junginių padarytirieveiksmiai (lenk. *rozebrał się do naga*, rus. *razdelsja donaga*). Esvinės ir transliatyvinės reikšmės priešprieša tad latvių kalboje būna neišreikšta, nes abiem atvejais vartojami predikatyvai (*staigā plīks* ‘vaikščioja plīkas’ ir *noģērbās plīks* ‘nusirengė plīkas’); lietuvių ir slavų kalbose ji pasireiškia tuo, kad antriniai predikatyvai dažniausiai vartojami tik esyvine reikšme (*vaikšto plīkas*, bet *nusirengė plikai*); be to, slavų kalbose esyviniai ir transliatyviniai prielinksniai būna skirtingi (lenk. *chodzil nago*, bet *rozebrał się do naga*, rus. *chodil nagišom*, bet *razdelsja donaga*). Šis slavų kalbų raiškos ypatumas mus verčia atkreipti dėmesį į tam tikrą problemą su transliatyviniiais antriniais predikatais. Tokie „liatyvinio tipo“ (slinkties rodiklius turintys)rieveiksmiai turi tam tikrų argumentų požymių (plg. pastabas apie lokatyvus 3.3 skirsnyje). Iš tikrųjų jie reiškia tam tikro veiksmožodžiu reiškiama proceso baigties tašką, aiškiai pasireiškiantį įvykio veiklo veiksmožodžių atveju. Su įvykio veikslu susijusio požymio perkėlimas subjektui ar objektui (*nusirengė* = ‘nuvilko iš eilės visus drabužius, kol buvo nuogas’) iš esmės neįveda naujos, papildomos predikacijos. Tokius transliatyvus kaip *plikai, negyvai*, lenk. *do pełna, do naga* reikėtų lyginti su Girdenio skiriamais perficientyvais, kairieveiksmiai atlieka veiklo rodiklio funkciją (žr. Girdenis 1984; plg. dar Mikulskas 2003). Dėl šių priežasčių kai kurie tyrėjai abejoja, ar transliatyviniai „antriniai predikatyvai“ iš tikrųjų reiškia antrinius predikatus (plg. Himmelman, Schultze-Berndt 2003:4, su literatūra).

dažodžiais negu su pačiu pagrindiniu predikatu. O ši sąsaja, kaip ir antrinių predikatyvų atveju, gali būti dvejopa – su veiksnium (*užsimušę negyvai*) arba su papildiniu (*pasmaugė jį negyvai*).

Iš pateiktų argumentų galima daryti išvadą, kad funkcinis atžvilgiu aplinkybės ir antriniai predikatyvai yra artimi: ir vienos, ir kiti reiškia papildomus (antrinius) predikatų. Pagrindinė prielaidė, dėl kurios apskritai skiriami „tarininiai pažyminiai“, iš esmės yra morfosintaksinė⁹. Jeigu būtų galima apibrėžti tokią antrinių predikatų klasę, kuri nuosekliai būtų reiškiamas antriniais predikatyvais visais tais atvejais, kai įmanoma formali priešprieša (t. y. kai turimas ir būdvardis, pvz., *linksmas*, irrieveiksmis, pvz., *linksmi*), tai galbūt būtų galima nustatyti tam tikrus semantinius kriterijus sprendžiant, kuriai kategorijai (aplinkybėms ar antriniam predikatyvams) priskirti tuos atvejus, kai tokios priešpriešos nėra (pvz., tokių junginių kaip *be kepurės* atveju). Kadangi tokių semantinių kriterijų nėra, geriau sieti antrinio predikatyvo terminą būtent su atitinkamais morfosintaksiniais požymiais turinčiais antriniais predikatais. Tada *linksmą* (3) sakinyje bus laisvasis predikatyvas, *žaliai* ir *negyvai* (7) bei (16) sakiniuose – aplinkybės. Tokio sprendimo privalumai yra akivaizdūs: nustatant gramatinę funkcijąrieveiksmius galima iš principo interpretuoti kaip aplinkybes, nesvarstant kiekvienu konkrečiu atveju, ar jis nerodo artimesnės sąsajos su koku nors vardažodžiu (veiksniu arba papildiniu).

Anksčiau suformuluotų dviejų rūšių laisvųjų predikatyvų – veiksnio ir papildinio predikatyvų – priešprieša yra šiek tiek supaprastinta. Binarinės priešpriešos čia iš tikrųjų nėra, ji buvo suformuluota tik

⁹ Dėl to „dvilypis sintaksinis ryšys“ ir pateikiamas kaip skiriamasis tarininių pažyminių bruožas (Ambrazas, red., 1994: 490): konstrukcijoje *broliai grįžo linksmi* būdvardis *linksmi* yra šliejamas prie veiksmazodžio, panašiai kaip irrieveiksmis *linksmi* konstrukcijoje *broliai grįžo linksmi*. Vienintelį skirtumą sudaro derinimas su veiksnium. Bet tokiu atveju nenuoseklu yra pripažinti dar ir „nederinamuosius tarininius pažyminius“, kaip tai daroma toje pačioje gramatikoje (ten pat: 490–491). Matyt, norint suderinti du prieštarigus teiginius (tarininiai pažyminiai pagal apibrėžimą derinami, tačiau kartais jie gali būti ir nederinami), priduriama, kad „tarininis pažyminis su veiksnium ar papildiniu daugiausia siejamas silpnuoju prijungiamuoju ryšiu“ (ten pat: 491), tačiau toliau netikslinama, koks šis ryšys yra. Jeigu tai yra šliejimas, tai galima būtų jį išvelgti ir tarp veiksnio arba papildinio ir aplinkybės konstrukcijose *pasmaugė jį negyvai*, *nudažė duris žaliai*.

norint išryškinti tam tikrą pirminių (jungties) ir antrinių predikatyvų skirtumą: jungties predikatyvai tėra tik veiksnio predikatyvai, o antriniams predikatyvams būdinga semantinė ir morfosintaksinė sąsaja ir su kitais vardažodžiais. Įdomu ir svarbu čia iškelti klausimą, su kokiais. Be abejo, dažniausiai su tiesioginiais papildiniais, kaip (3) sakinyje. Bet galima sąsaja ir su netiesioginiais papildiniais:

(18) *Jis sūnui dar jaunam perdavė visas savo amato paslaptis.*

Bet sąsajos su tolesniais papildiniais galimybės vis dėlto yra ribotos. (2) ir (3) yra įprasti sakiniai, bet tokie sakiniai kaip (19), (20) būtų neįmanomi:

(19) **Grižtu iš Jono linksmo.*

(20) **Vakar kalbėjau su Jonu linksmu.*

Atrodo, kad laisvųjų predikatyvų sąsaja su vardažodžiais riboja gramatinių funkcijų (prieinamumo) hierarchija (apie gramatinių funkcijų hierarchiją plg. 2.5); su šioje hierarchijoje aukščiausias pozicijas užimančiais vardažodžiais – veiksniais ir tiesioginiais papildiniais – predikatyvai siejami laisvai, žemiau tiesioginio papildinio pozicijos esančiųjų galimybės yra labai ribotos¹⁰.

5.3. Būtinieji predikatyvai

Iš būtinųjų predikatyvų, kaip jau buvo sakyta, aptarsime tik antrinius, taigi su jungtimi *būti* vartojami predikatyvai nebus minimi. Nagrinėsime tokias konstrukcijas kaip:

(21) *Teismas pripažino jį kaltą / kaltu.*

¹⁰ *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* (Ambrazas, red., 1994: 627) pateikiami pavyzdžiai tik su naudininku žymimais netiesioginiais papildiniais, pvz., *Tėvas jam ir blaiviam neduos pinigų*. Ten pat pateikti pavyzdžiai su įnagininku (*Kaziuką rasdavo užsiverkusį, papumpusiais paakiais*) pagal šiam skiriuje taikomą apibrėžimą nėra laisvųjų predikatyvų pavyzdžiai. Ar sąsaja su tolesniais papildiniais yra įmanoma, dar reiktų ištirti. Toks tyrimas būtų naudingas ir lietuvių kalbos gramatinių funkcijų hierarchijai patikslinti. Jeigu pasitvirtintų išskirtinė naudininkų papildinių traktuotė, tai būtų galima patikslinti papildinių hierarchiją: „tiesioginiai papildiniai > netiesioginiai (= naudininko) papildiniai > tolesnieji papildiniai“.

(22) *Jis savo žmoną padarė nelaimingą.*

(23) *Visi jį laikė kvailiu.*

Laisvąjį predikatyvą galima praleisti ir sakinys liks pilnas ir užbaigtas. Pašalinama tik papildoma predikacija, pagrindinė predikacija lieka pilnai išreikšta. Būtinąjį predikatyvą praleidus sakinys tampa nepilnas, nes pagrindinė predikacija nėra pilna išreikšta: (21) sakinyje veiksmažodžio *pripažinti* reiškiamas vertinimas liks nepatikslintas, (22) sakinyje veiksmažodžio *padaryti* (pavartoto ‘paversti’ reikšme) reiškiamos būklės pakeitimo rezultatas lieka nepasakytas ir pan. Tam tikra prasme galima teigti, kad šių veiksmažodžių argumentų struktūra lieka nepilnai realizuota. Bet argumentai, kurių trūksta, patys yra predikatai: ‘kaltas’, ‘nelaimingas’, ‘kvailas’. Prieš laikydami, kad visi kalbami veiksmažodžiai atveria pozicijas propoziciniams argumentams, remia galimybę perfrazuoti pateiktus sakinius naudojantis daiktavardiniais sakiniais:

(24) *Teismas pripažino, kad jis kaltas.*

(25) *Jis padarė tai, kad jo žmona tapo nelaiminga.*

(26) *Visi mano, kad jis yra kvailys.*

Šie dalykai daugelį tyrėjų verčia manyti, kad predikatinis žodis kartu su papildiniu sudaro tam tikrą redukuoto sakinio tipą. Generatyvinėje gramatikoje jie vadinami *small clauses*, plg.:

(27) *They all thought [her intelligent].*

(28) *Visi laiko [jį kvailiu].*

Toks aiškinimas atrodo labiausiai įtikimas tais atvejais, kai tas pats veiksmažodis gali būti vartojamas ir su pilnu daiktavardinio sakiniu, ir su „redukuotu sakiniu“ (*small clause*), plg. (21) ir (24). Tačiau tokių atvejų yra palyginti nedaug. Kur kas daugiau tokių atvejų, kai pilno daiktavardinio sakinio negalima pakeisti konstrukcija su būtinuoju predikatyvu, mat šioje vartojami kiti veiksmažodžiai¹¹, plg.:

¹¹ Svarstant šių konstrukcijų tarpusavio santykį, reikia, žinoma, atsižvelgti ir į tokias konstrukcijas kaip *Visi mano jį esant kvailį*. Nors *esant* istoriškai ir yra dalyvinė forma, kadaise atlikusi antrinio predikatyvo funkciją, sinchroniškai toks aiškinimas nebetaikomas, ir struktūrą *[jį esant*

- (29) *Visi mano, kad jis yra kvailys.*
 (30) **Visa mano jį kvailiu.*
 (31) *Visi laiko jį kvailiu.*
 (32) **Visi laiko, kad jis yra kvailys.*

Regis, propozicinių argumentų sintaksinė realizacija (finitinis sakinys, nefinitinis sakinys ir pan.) yra individualių veiksmažodžių sintaksinė savybė; taigi faktas, kad vieni veiksmažodžiai vartojami tik su daiktavardiniu sakiniu, kiti tik su būtinuoju predikatyvu, dar nėra argumentas prieš „redukuotų sakinių“ hipotezę. Pagrindinis argumentas prieš šią hipotezę yra kalbamų konstrukcijų santykis su laisvaisiais predikatyvais. Kas norėtų žodžių seką [*jį kvailiu*] laikyti sakiniu, motyvuodamas tuo, kad ši struktūra esanti predikacinė, turėtų panašią interpretaciją taikyti ir konstrukcijoms su laisvaisiais predikatyvais. O šioje vietoje kiltų esminių sunkumų: jeigu sakinyje (3) seką [*Joną linksmą*] norėtume suvokti kaip šalutinį sakinį, susidurtume su sunkiai įveikiamomis problemomis valentingumo požiūriu. Veiksmažodis *matyti* valdo tiesioginę papildinį *Joną*, o propoziciniam argumentui jokiū būdu sintaksinės pozicijos neatveria: *mačiau Joną* yra pilnas sakinys, kuriame pilnai išreikšta viena predikacija. Antrinė predikacija išreikšta tik būdvardžiu *linksmą*. Sintaksinį ryšį tarp *jį* ir *linksmą* įrodyti būtų sunku. Kad būtų išlaikytas būtinųjų ir laisvųjų predikatyvų paralelizmas, reiktų priimti skaidą *mačiau [Joną linksmą]*. Šiuo konkrečiu atveju tokia skaida yra nesunkiai įsivaizduojama, nes *matyti* gali turėti propozicinį argumentą: *Mačiau, kad Jonas buvo linksmas*. Bet kaip tada su *Sutikau Joną linksmą, Palikau Joną liūdną* ir pan.? Tokie veiksmažodžiai kaip *sutikti*¹², *palikti* ir pan. neatveria sintaksinės pozicijos propoziciam argumentui, todėl skaida *sutikau [jį linksmą]*, *palikau [jį liūdną]* atrodo neįmanoma¹³.

kvailį] reikia suvokti kaip nefinitinį šalutinį sakinį. Kad ir koks būtų abiejų konstrukcijų santykis, tokiuose sakiniuose kaip (27) vartojama konstrukcija sinchroniškai nėra *accusativus cum participio* variantas. Todėl šis tipas tokių sakinių kaip (27) interpretacijai nieko neduoda.

¹² Žinoma, vartojamas kita reikšme ('pritarti'), šis veiksmažodis gali turėti propozicinį argumentą.

¹³ Beje, generatyvinėje gramatikoje tokia prielaida nedaroma. Papildinys tokiose konstrukcijose laikomas pagrindinio sakinio dalimi, o redukuotą sakinį (*small clause*) būdvardis sudaręs,

Minėti faktai rodytų, kad, pvz., *laikyti* (23) sakinyje reiškia ne ‘manyti’, o būtent ‘manyti esant’, t. y. antrinis predikatas ‘būti’ jau yra įtrauktas į pagrindinio predikato reikšmę. Nesvarbu, kad leksinės semantikos lygmeniu tokį predikatą galima toliau skaidyti į „pagrindinį“ (‘manyti’) ir „antrinį“ (‘būti’); svarbu, kad šie predikatai sintaksiniu lygmeniu nėra realizuoti kaip atskiros sakinio tipo struktūros. Jie įeina į vieną sudėtinį (kompleksinį) predikatą, kuris atveria pozicijas trims argumentams.

Laikydami tokio požiūrio neišvengiamai turime pripažinti, kad (23) sakinyje žodžiai *jį* ir *kvailiu* siejami semantiniu, bet ne sintaksinės priklausomybės ryšiu. Predikatyvas, kaip ir tas žodis, su kuriuo jis yra susijęs semantiniu santykiu, yra veiksmažodžio valdomas.

Kita vertus, nuosekliai laikantis minėto požiūrio tenka pripažinti, kad tais atvejais, kai vienas ir tas pats veiksmažodis gali būti vartojamas ir su daiktavardiniu sakiniu, ir su būtinuoju predikatyvu (pvz., anglų kalbos veiksmažodis *think*), jam reikia priskirti du alternatyvius valentingumo modelius, taip pat ir dvi leksines reikšmes: vienu atveju jis reiškia vientisinį predikatą (pvz., ‘pripažinti’), kitu – kompleksinį (pvz., ‘pripažinti esant’).

5.4. Antrinių predikatyvų žymėjimas linksniais

Iš pirmo žvilgsnio laisvieji ir būtinieji predikatyvai žymėjimo linksniais požiūriu skiriasi gana ryškiai. Pirmieji yra nuosekliai derinami¹⁴, o su antraisiais elgiamasi nevienodai. Nėra turbūt veiksmažodžio, su kuriuo eitų tik derinamasis būtinasis predikatyvas. Būtinąjo predikatyvo funkciją atliekantys būdvardžiai dažniau yra derinami, daiktavardžiai būna žymimi įnagininku:

(33) *Jis apsimetė linksmas.*

(34) *Jis apsimetė medžiotoju.*

anot paplitusios interpretacijos, su specialiai tam tikslui postuluojamu nuliniu veiksniu (*PRO-subject*): *Sutikau Joną* [*PRO linksmą*]. Bet toks sprendimas akivaizdžiai yra *ad hoc* ir jokie empiriniai duomenys jos nepatvirtina.

¹⁴ Tačiau išimčių yra ir čia; apie jas žr. 5.5.

Su kai kuriais veiksmažodžiais ir būdvardžiais gali būti fakultatyviai žymimi įnagininku, plg.:

(35) *Teismas jį pripažino kaltą / kaltu.*

(36) *Salos gyventojai pripažino jį savo karaliumi.*

Dar su kitais veiksmažodžiais einantys tiek būdvardis tiek ir daiktavardis nuosekliai žymimi įnagininku:

(37) *Visi jį laiko protingu.*

(38) *Visi jį laiko kvailiu.*

Toks kaip (37), (38) sakiniuose žymėjimas kelia išpūdį, tarsi įnagininkas būtų valdomas. Kadangi žymėjimo linksniais požiūriu būtinieji predikatyvai ryškiai skiriasi nuo laisvųjų, būtų galima daryti išvadą, kad būtinieji predikatyvai turi polinkį būti reiškiama valdomais linksniais. Kadangi būtinieji predikatyvai, skirtingai nei laisvieji, yra valdomi, valdomas galėtų būti ir jų linksnis. Toks teiginys iš dalies būtų pagrįstas, tačiau iš tikrųjų tenka pripažinti, kad „valdomų“ (būtinųjų) ir „nevaldomų“ (laisvųjų) predikatyvų linksnių skirtumas yra sąlyginis ir laipsniškas. Tos kalbos, kurios neturi specialaus žymėto predikatinio linksnio, taiko derinimą ir laisviesiems, ir būtiniesiems predikatyvams (pvz., lotynų *reddidit eum sibi inimicum* ‘padarė jį savo priešu’, paraidžiui ‘savo priešą’); kita vertus, kai kurios kalbos, turinčios predikatinį įnagininką, taiko jį ir laisviesiems predikatyvams (pvz., rus. *on vernulsja veselyj / veselym*). Be to, lietuvių kalboje ir būtinųjų predikatyvų atveju pastebimi keli įnagininko apibendrinimo laipsniai.

Iš tikrųjų atrodo, kad žymėjimas įnagininku, kaip alternatyva derinimui, yra sąlygojama daugelio faktorių, kurių tik dalis yra sintaksiniai. Kadangi šie faktoriai tarpusavyje sąveikauja ir tik iš dalies leidžia numatyti didesnę derinimo arba žymėjimo įnagininku tikimybę, vienos arba kelių paprastų taisyklių pateikti negalima. Galima konstatuoti tokius dėsningumus:

(i) *Ceteris paribus* žymėjimas įnagininku yra būdingesnis daiktavardžiams nei būdvardžiams, plg. (33), (34) ir (35), (36). Akivaizdu, kad predikatinė funkcija yra būdingesnė būdvardžiams nei daikt-

tavardžiams, dėl to galima spėti, kad daiktavardžiams predikatinio vartojimo žymėjimas specialiu linksniu yra reikalingesnis nei būdvardžiams.

(ii) *Ceteris paribus* žymėjimas įnagininku yra būdingesnis papildinio nei veiksnio predikatyvams, plg. (35) ir (37) su (33). Reikia manyti, kad tai susiję su predikatinio įnagininko diferencine funkcija: konstrukcijoje *protingą laiko kvailu* įnagininkas padeda suvokti, kuris būdvardis eina papildiniu, o kuris – predikatyvu; šis diferencijavimas svarbesnis tranzityviniuose sakiniuose, kai vardažodžių skaičius didesnis.

(iii) *Ceteris paribus* žymėjimas įnagininku yra būdingesnis askriptyviniams predikatyvams¹⁵ (t. y. su subjektyvaus vertinimo veiksmažodžiais vartojamiems predikatyvams, reiškiantiems subjekto tam tikram objektui priskiriamą požymį) negu konstatuojamus požymius reiškiantiems predikatyvams, plg. (35) ir (37) su (22). Predikatas *padaryti* yra faktyvus, t. y. *padarė ją nelaimingą* implikuoja *jį tapo nelaiminga*; o predikatas *laikyti* yra nefaktyvus, t. y. *visi laiko jį kvailiu* neimplikuoja *jis yra kvailas*, kadangi kalbantysis gali tokiam vertinimui nepritari. Atrodo, kad įnagininkas kažkaip padeda koduoti požymio nerealumą¹⁶.

Kyla klausimas, ar prie šių dėsningumų reikia pridėti dar vieną – „*ceteris paribus* žymėjimas įnagininku yra būdingesnis būtiniesiems nei laisviesiems predikatyvams“. Į taip suformuluotą klausimą sunku atsakyti. Nėra tokių atvejų, kai su vienu ir tuo pačiu predikatu antrinis predikatyvas galėtų būti arba valdinys, arba modifikatorius – arba būtinasis, arba laisvasis. Todėl *ceteris paribus* principas čia iš esmės nepritaikomas. Tačiau tenka pastebėti, kad būtinųjų antrinių predikatyvų reikalaujantiems predikatams dažnai būdingi semantiniai požymiai, kurie pagal anksčiau minėtus dėsningumus skatina įnagininko vartojimą. Dauguma būtinųjų pre-

¹⁵ Ir šis terminas perimamas iš Granneso (1986) straipsnio.

¹⁶ Dėl predikatinio įnagininko vartojimo koreliacijos su *irrealis* žymėjimu jungties predikatyvo atveju dar plg. Semėnienė (2004: 114–115).

dikatyvų reikalaujančių veiksmažodžių reiškia vertinimą, todėl polinkį su jais vartoti įnagininką galima paaiškinti dėsningumu (iii); išimtį sudaro *padaryti, paversti* (būtent su jais vartojami būdvardiniai predikatyvai derinimi su objektu): įnagininko vartojimas daiktavardžių atveju paaiškinamas dėsningumu (i). Norint atsakyti į klausimą, ar skirtingas žymėjimas linksniais siejasi su sintaksinių ryšių skirtumu tarp būtinųjų ir laisvųjų predikatyvų, nuo visų tų semantinių faktorių reikėtų atsiriboti. Nėra pagrindo *a priori* tikėti, kad taip turėtų būti. Sintaksinis valdymas ir morfosintaksinis valdymas yra skirtingi reiškiniai, ir pirmasis nebūtinai suponuoja antrąjį. Taigi, nors šio skirsnio pradžioje konstatuotas žymėjimo linksniais skirtumas tarp būtinųjų ir laisvųjų antrinių predikatyvų yra neabejotinas, bet jis nėra labai griežtas ir gal labiau susijęs su įvairiais semantiniiais veiksniais nei su pačiu sintaksinių ryšių skirtumu.

5.5. Ypatingi tipai

Atskirai reikia aptarti tokias žodžio *kaip* įvedamas ir taip pat kaip laisvųjų predikatyvų derinamas konstrukcijas kaip (39) sakinyje¹⁷:

(39) *Mėgstu Čiurlionį kaip tapytoją.*

Konstrukcijos su žodžiu *kaip* iš pažiūros panašios į lyginamąsias konstrukcijas, tačiau skiriasi nuo pastarųjų keliomis ypatybėmis. Viena iš jų yra ta, kad tik lyginamosios konstrukcijos gali būti suvokiamos kaip redukuoti šalutiniai sakiniai. Pavyzdžiui, imkime (40) sakinį: tiek sintaksiškai, tiek semantiškai jis yra dviprasmiškas:

(40) *Myliu Joną kaip savo brolių.*

Suvokus konstrukciją su *kaip* lyginamąja prasme, galima atkurti lyginamąjį sakinį:

(41) *Myliu Joną taip, kaip myliu savo brolių.*

¹⁷ Jos ir kai kuriose ligšiolinėse gramatikose priskiriamos tarininiais pažyminiams, plg. Ambrazas, red. (1994: 627).

Tačiau (40) sakinyje gali reikšti ir ‘myliu Joną todėl, kad jis yra mano brolis, ir tik tiek, kiek privaloma mylėti brolių’. Ši konstrukcija nereiškia lyginimo, ji tik riboja sakinyje keliamo teiginio galiojimą. Kadangi konstrukcijos išplėtimas į šalutinį sakinį keičia prasmę, šiuo atveju apie šalutinio sakinio redukciją negali būti nė kalbos. Todėl ir linksnio formos aiškinimas turi būti kitoks nei lyginamosios konstrukcijos atveju. Lyginamojoje konstrukcijoje linksnio formą lemia vardažodžio sintaksinė funkcija atitinkamame lyginamajame sakinyje (pvz., (40) sakinyje, konstrukciją su *kaip* suvokiant kaip lyginamąją, galininkas paaiškinamas tiesioginio papildinio funkcija lyginamajame sakinyje *kaip myliu brolių*). (39) sakinyje, taip pat ir (40) sakinyje, taikant nelyginamąją interpretaciją, linksnio formas, reikia manyti, lemia derinimas: pvz., sakinyje (39) žodis *tapytoją* derinamas su vardažodžiu *Čiurlionį*.

Šio tipo konstrukciją reikia pripažinti ypatingu antrinio predikatyvo tipu. Vardažodis tokiose konstrukcijose, skirtingai nei lyginamosiose konstrukcijose, visada turi turėti predikatyvų savybių, pvz., (40) sakinyje (atmetus lyginamąją interpretaciją, kai lyginamas galėtų būti ir nerealus: ‘kaip mylėčiau savo brolių’) suponuoja ‘Jonas yra mano brolis’. Į tokią konstrukciją įvesti ne predikatyvą, o tik referentinę funkciją turintį vardažodį būtų neįmanoma; pvz., (42) sakinį galima suvokti tik kaip sudėtinį su lyginamuoju šalutiniu dėmeniu:

(42) *Myliu Joną kaip tave.*

Tokiuose kaip (39) sakiniuose vartojamos konstrukcijos su *kaip* tenkina visas sąlygas, kad jas pripažintume laisvaisiais predikatyvais: (i) pagal semantinius požymius, nes jos reiškia antrines predikacijas, ir (ii) pagal formaliuosius požymius, nes jose vartojami daiktavardžiai derinami su veiksmažodžio valdiniu. Bet šie antriniai predikatyvai sudaro semantiškai ypatingą potipį ta prasme, kad jie ne šiaip įveda antrinę predikaciją, bet siaurina sakinių reiškiamos predikacijos ribas. (2) sakinio reikšmė yra sakinių *Jonas grįžo iš pobūvio* ir *Jis tuo metu buvo linksmas* reikšmių suma. Bet (39) sakinio reikšmė nėra sakinių *Mėgstu Čiurlionį* ir *Čiurlionis buvo tapytojas* reikšmių suma: iš šių dviejų sakinių antrasis iš tiesų yra

implikuojamas, pirmasis tik iš dalies (kalbantysis gali, pvz., nemėgti Čiurlionio kaip kompozitoriaus). Todėl čia aptariamo tipo antrinius predikatyvus siūlome vadinti *restriktyviniais*, t. y. siaurinančiais sakiniu reiškiamos predikacijos ribas.

Kaip kalbamose konstrukcijose reikėtų interpretuoti žodį *kaip*? Lyginamosiose konstrukcijose šis žodis yra jungtukas, nes jis prijungia šalutinius, kad ir redukuotus, sakinius. Jeigu antriniai predikatyvai su žodžiu *kaip* nėra redukuoti sakiniai, tai (nepaisant akivaizdaus genetinio abiejų žodžių bendrumo) *kaip* šiuo atveju negalime laikyti jungtuku (plg. Holvoet, Judžentis 2003b: 122). Tam tikra prasme jis funkcionuoja kaip prielinksnis, nors toks apibūdinimas gali pasirodyti pernelyg drąsus – ypač lietuvių kalbos gramatikos tradicijai, kur prielinksnis (kaip pats terminas rodo) tvirtai siejamas su linksniu. Mat žodis *kaip* neprimeta vardažodžiui jokio linksnio.

Svarstant restriktivitynių laisvųjų predikatyvų klausimą, akis dar reikėtų atkreipti į įdomų konstrukcijų su įnagininku tipą. Pavyzdį cituojame pagal Ambrazas, red. (1994: 627):

(43) *Jis atvyko į sostinę kaip pasiuntinys / pasiuntiniu.*

Kadangi abi konstrukcijos reikšmės atžvilgiu, regis, lygiavertės (išskyrus akivaizdų stiliaus skirtumą), o konstrukcija *kaip pasiuntinys* gali būti vertinama kaip restriktivitynis laisvasis predikatyvas, panašią interpretaciją norisi pritaikyti ir įnagininkui. Priėmus tokią interpretaciją (argumentų prieš ją nematyti), reikia kiek pakoreguoti anksčiau iškeltą teiginį, kad laisvieji predikatyvai visada derinami, o ne žymimi predikatinio įnagininku. Šis apibendrinimas turi vieną išimtį – restriktivityniai laisvieji predikatyvai kai kuriais atvejais gali būti žymimi įnagininku. Ši konstrukcija daugeliu atvejų yra archajiška, tačiau su keliais veiksmožodžiais ji vis dar įprasta:

(44) *Jis dirba pas mus vairuotoju.*

Nepaisant leksinių ribojimų nematyti pagrindo, dėl ko tokius įnagininkus turėtume pripažinti veiksmožodžių valdomais būtinaisiais predikatyvais: nors su kai kuriais veiksmožodžiais šis įnagininkas yra reguliariai vartojamas, jis nėra jų reikalaujamas.

Pagaliau verta paminėti ir kai kurias prielinksnes konstrukcijas, nelabai būdingas dabartinei bendrinei kalbai, bet dažnas tarmėse, liaudies kalboje, senuosiuose raštuose ir pan.:

(45) *Pas vieną šeimininką tarnavo už piemenį.*

(46) *Laikiau tave už draugą.*

Šių konstrukcijų sintaksinė funkcija yra nevienoda: (45) sakinyje ji atitinka (44) sakinyje pavartotą restruktūrinį laisvąjį predikatyvą, o (46) sakinyje – (23) sakinyje pavartotą būtinąjį predikatyvą. Ar reikia juos laikyti antriniais predikatyvais – ne visai aišku. (43), (44) sakiniuose pavartotas įnagininkas pripažįstamas predikatyvui būdingu linksniu, paradigmintis santykis sieja jį su derinamais predikatyvais. Todėl šiuos įnagininkus *per analogiam* galima pripažinti (laisvaisiais) predikatyvais. Panašiai pagal paradigmą atitikimą galima būtų ir šiuos prielinksnes junginius laikyti antriniais predikatyvais, nors taip pat juos galima būtų laikyti vienu atveju (45) aplinkybe, kitu (46) – papildiniu. Galiausiai aplinkybių ir antrinių predikatyvų skyrimas remiasi ne vien tik semantiniu kriterijumi – svarbi čia ir morfosintaksinė raiška. Šiaip ar taip prielinksninė predikatyvų raiška yra visai išsivaizduojamas dalykas¹⁸, todėl ir anksčiau pateikta mintis, kad ir restriktūvinių laisvųjų predikatyvų rodiklį *kaip* būtų galima laikyti prielinksniu, atrodo, ne tokia jau keista – reikėtų tik pripažinti, kad esama prielinksnių, kurie linksnio nevaldo.

5.6. Išvados

Antriniai predikatyvai (tradiciniai „tarininiai pažyminiai“) sudaro semantinę ir morfosintaksinę kategoriją. Pagal sintaksinio ryšio tipą jie nesudaro vienodos klasės: skiriami laisvieji predikatyvai, kurie yra pagrindinio veiksmažodžio modifikatoriai, artimi aplinkybėms, ir būtinieji predikatyvai, kurie yra pagrindinio veiksma-

¹⁸ Kaip predikatyvų rodiklis yra vartojamas, pvz., latvių kalbos prielinksnis *par*. Jis atitinka lietuvišką prielinksnį *per*, kuris taip pat vartojamas kaip prielinksninis predikatyvų rodiklis, ypač senuosiuose raštuose ir tarmėse.

žodžio valdiniai, artimi papildiniams. Semantiniu požiūriu laisvųjų predikatyvų negalima labai griežtai atskirti nuo aplinkybių, bet prototipiškai antriniai predikatyvai dažniau priskiria požymį vardažodžiams, o aplinkybės – pačiam predikatui. Būtinieji predikatyvai atliepia propozicinius argumentus, bet nelaikytini redukuotais sakiniais, todėl jie čia analizuojami kaip kompleksinių predikatų (t. y. predikatų, į kuriuos įtraukti ir propozicinių argumentų predikatai) valdiniai. Bendras terminas „predikatyvai“, apimantis tris sintaksiškai ir semantiškai nevienodas kategorijas – jungties predikatyvus, laisvuosius antrinius predikatyvus ir būtinuosius antrinius predikatyvus – iš esmės atspindi morfosintaksinius šių kategorijų bendrumus. Morfosintaksiniu požiūriu griežtų ribų tarp šių trijų kategorijų nėra – jos realizuojamos tomis pačiomis kalbos dalimis (dažniausiai būdvardžiais, rečiau daiktavardžiais) ir rodo daug bendrumų žymėjimo linksniais požiūriu. Šiuo atžvilgiu predikatyvų skyrimas yra panašus į veiksnių skyrimą: pastarieji taip pat nuo papildinių skiriasi ne sintaksiškai, o morfosintaksiškai. Taigi jungties predikatyvai ir būtinieji antriniai predikatyvai dėl morfosintaksinių priežausčių skiriami nuo papildinių, o laisvieji antriniai predikatyvai dėl morfosintaksinių priežausčių skiriami nuo aplinkybių.